

Еліта і народ у пострадянській системі суспільних відносин

Вівторок, 25 червня 2019, 09:00

<https://www.pravda.com.ua/columns/2019/06/25/7219067/>

[Анатолій Пипич](#) доцент кафедри філософії та методології науки університету ім. Т. Шевченка.

Якщо розуміти, що саме відбувається у суспільстві, то стає очевидним, що своїм здивуванням щодо результатів виборів, а тим більше коли намагаються списати ці результати на застосування якихось хитромудрих технологій, ми ллємо воду на млин російської пропаганди. Апологети так званої "керованої демократії" отримують можливість лякати свою і нашу еліту непередбачуваністю реального волевиявлення народу. Знову лякати тим "глибинним народом", хвалу якому, з того самого переляку, співають путінські ідеологи (згадаємо сентенції Суркова).

Невідоме і незрозуміле, що ніяк не вдається опанувати наступникам еліт колишнього Союзу, зрозуміло, лякає, викликаючи острах, а за цим і повагу. У нас часто ті, хто претендував на місце контр-еліти, навіть виходили через це разом з народом на Майдани, намагаючись, правда, взяти під контроль передусім "сцену Майдану", щоб вже з цього місця від імені народу спілкуватись із закордоном і тодішньою владою. Мимохідь зазначимо, що еліта і контр-еліта це не тільки форма самоусвідомлення певного (верхнього) прошарку людей свого місця в суспільстві, а тим більше не тільки їхня самоназва. Це ті місця в соціальній структурі, які займає цей прошарок, беручи (еліта) або намагаючись взяти (контр-еліта) на себе відповідальність за стан суспільства в цілому.

Але й еліти, і контр-еліти народжуються в глибинах народу і у цих глибинах зникають. А тому ці глибини треба знати, постійно турбуючись про способи утворення того поверхового шару, який називають елітою. І нема чого дивуватись тому, що або поступово, або через революції та державні перевороти, або через вибори еліти змінюються, хоча вони й хотіли б утриматись на своїх місцях. Утім, також зрозуміло, що спосіб, у який змінюються еліти, прямо впливає на їхню якість. А тому процес змін еліт далеко не завжди можна вважати прогресом. Тим більше, що епоха, яку поіменували постмодерном, порушивши сталість, зокрема дихотомії регресу і прогресу, зняла з останнього видимість чогось лише позитивного. І нове перестало сприйматися як завжди краще за старе, здавалося б, давно віджиле.

Якщо не змінюються способи формування еліт, то ми отримуємо лише інші обличчя, а не оновлені еліти. Та і новизна сама по собі перестає бути визначальним критерієм оцінки того, що приходить на зміну вже набутому, особливо якщо для здобуття цього витрачені надзусилля. **Мета ніяк не виправдовує засоби її досягнення, але засоби часто дискредитують мету.** Зрозуміло, хотілося б хоч якихось більш-менш сталих орієнтирів, крах яких ох як важко пережити. Це стосується також і тих орієнтирів, які вистраждало, продовжуючи платити за них найвищу ціну людськими життями, українське суспільство – самостійне життя у власному домі. Але поставивши на "бажане невідоме", маса людей і кожний окремо з тих, хто проголосував і буде голосувати проти "небажаного теперішнього", сподівається на краще майбутнє. Та тільки розуміючи минуле і теперішнє можна змінити майбутнє.

[Соціальні інженери](#) тут можуть, звісно, допомогти та лише зважаючи на той матеріал, з яким матимуть справу – на ту еліту, яку маємо, і, безумовно, [народ](#), який явно хотів би її провчити своїм вибором. І, як це не дивно, але ми набагато більше знаємо якраз про народ, ніж про ту саму розколоту сучасну еліту України. Чому, скажімо, так звана контр-еліта часто лише за назвою "контр"? Вже тепер очевидні контури проблеми, яку ще більш рельєфно окреслили вибори президента. І полягає вона у тому, що

теперішні українські еліти, незважаючи на усі зовнішні атрибути новизни, ніяк не можуть перерізати пуповину, яка їх (еліту і контр-еліту) єднає з номенклатурною елітою "совка". І передусім тому, що способи формування еліт змінюються занадто повільно. З іншого боку народ прагне допомогти своїй еліті, але продовжує керуватися совковими кліше бачення влади як "слуг народу", а не підготовлених в елітних університетах управлінців.

Незалежність і об'єднана Європа з її колективною безпекою – орієнтири для людей, звісно, привабливі. Але чим? Передусім, очевидно, гідним і вільним життям для окремих людей, а не тільки "безвізом" чи "томосом" для усіх. Такого роду досягнення "для усіх" легко втрачаються, якщо забути, що вони здобувались окремо для кожного. Здавалося б, більшості суспільства вже зрозуміло, що незалежність у теперішніх умовах неможлива без орієнтації на колективний Захід. Що агресивний Схід з його прагненням розчинити нас у чужому соціумі не може бути таким орієнтиром. І хоча він за декілька століть навчився прикидатися "своїм" з начебто єдиною історією чи єдиною церквою, вже багато кого обдурити не вдається.

Але якраз на цьому прагненні до гідного життя і спекують здебільшого українські політики, намагаючись зайняти елітні місця у тих самих, що й раніше, кабінетах, пропонуючи "служити народу". Та згадаємо, що **розумний слуга може обізнати хазяїна спритніше за будь-якого злодія**. Згадаємо **номенклатурну еліту "совка"**. Тому виходить, що ні еліти, ні народ не в змозі відірватися поки що від свого минулого.

Українська еліта пропонує неприйнятні для більшості народу способи руху вперед з головою повернутою назад. Корупція, окрім усього іншого це і символ відчуження влади від народу, в основі якої – ніяк не виправдане історично гігантське (особливо за мірками "совка") соціальне розшарування. Про це волає "соціологія".

Тут символічного [зближення з народом](#) через потиск рук, як і [зміни приміщень](#), малувато. А тому лише зменшення соціального розшарування – єдиний шлях реального подолання відчуження влади від народу. І хіба не на цьому відчуженні будується уся антиукраїнська пропаганда? А у нас навіть розмови про так званий "середній клас" якось потихеньку відійшли на другий план, звільнивши місце на малозрозумілий за суттю, але такий привабливий емоційний лозунг ["деолігархізації"](#). Так, заміна ретельно прихованого відчуження номенклатурної еліти "совка" від народу демонстративною соціально-економічною прірвою, яка утворилася в результаті номенклатурної приватизації, не влаштовує маси людей. Але покінчити з цим не можна, віртуально перетворивши владу на "слуг народу".

Потрібні реальні, добре вивірені кроки розчищення глибинних джерел народу і переміщення джерельної води з глибин на поверхню, що можна зробити тільки через налагоджену сучасну систему університетської освіти і демократизацію суспільства. Так, дуже важко закидати колишньому президенту, котрий, безперечно, маючи відповідну освіту і величезний досвід державного управління та безперечні особисті якості лідера, що він ігнорує те, що можна назвати сучасною культурою державного управління.

Цьому не вчили в радянських вишах. І це варто врахувати не тільки новому президенту, а й усім, хто бере на себе відповідальність за країну. "Бути, а не здаватися *своїм* для людей" – ось основна, нехай і дуже загальна ознака цієї культури. І стосується це не тільки президента, прем'єра, депутатів і урядовців, а й усіх тих, кого долею чи власною працею винесло на елітні місця в суспільній ієрархії. Соціальна справедливість і гідність прямо пов'язані з цим принципом.

А тому, щоб запропонувати не тільки людям Донбасу чи Криму, а й усім українцям перспективу, що пов'язана явно не з російськими паспортами, треба найперше подолати утворене "совком" і тільки багатократно збільшене (інколи просто збільшувальним склом сучасних мас-медіа) відчуження еліти від народу. Щоб зокрема Крим захотів знову вийти з російської гавані у відкрите море вільного світу на українському кораблі, треба мати міцний корабель Держави, де між підготовленими до такого плавання капітаном і командою буде взаєморозуміння. Чого годі чекати від тих піратів, які привили його в "оточену ворогами" фортецею Росії – сучасну пародію на Російську Імперію.

І тільки досягнувши порозуміння між українцями, передусім еліти з народом, можна подолати шлях до цілісної самостійної України, що гідно виглядала б у цьому буремному морі сучасного світу. Утім, без науки, зокрема соціальної, і освіти, передусім університетської, зробити це просто неможливо. Тобто не використовуючи сучасні технології на основі постійного моніторингу усіх параметрів суспільства, не можна бути на рівні вимог сучасної науки управління соціальними процесами. Без університетської освіти як соціального ліфту, не уповаючи весь час на Захід, не можна постійно і систематично удосконалювати команду на чолі з капітаном. Інакше ми приречені на бездумне соціальне експериментування еліти над народом, а народу – над своїми елітами. Або ж, якщо еліта злякається народного волевиявлення, на "керовану демократію", як в Росії – прямий шлях до диктатури посередності. Яку українці, на відміну від росіян, хотілося б думати, не схильні терпіти.